

De Humanist als Moralist (26 September 2009)

Type: Workshop

Spreker: Joachim Duyndam

Notulist: Guido van Eijck

[Jaap van Praag](#) (1911 – 1981) ging de geschiedenis in als een van de oprichters van het Humanistisch Verbond. Zijn werk werd getekend door de verschrikkingen van nazisme en de tweede wereldoorlog. Hierdoor ontdekte hij het belang van 'geestelijke weerbaarheid' door levensbeschouwing, in het bijzonder humanisme. Hier wordt uitgegaan van de kracht van het individu, en de kans om aan zijn of haar leven zelf invulling te geven. In zijn *workshop* hanteerde Joachim Duyndam (universitair hoofddocent filosofie aan de Universiteit voor Humanistiek) de geestelijke weerbaarheid als rode draad. De dialoog heeft hierin een centrale rol. Toch bleek uit de vragen die na afloop gesteld werden dat dit concept niet zonder problemen is.

Geestelijke weerbaarheid

Het concept van de geestelijke weerbaarheid heeft een defensieve bijklank. Het individuele verweer speelt dan ook een belangrijke rol. Ter verduidelijking maakte Duyndam de vergelijking met de *empowerment* bewegingen. Emancipatiebewegingen (bijvoorbeeld voor vrouwenrechten, of een gelijke behandeling voor Afro-Amerikanen), drongen bij de overheid aan op gelijke rechten. *Empowerment* bewegingen gaan daarentegen uit van de kracht in de mens zélf. Een voorbeeld hiervan zijn microkredieten, die mensen de kans bieden een eigen bestaan op te bouwen.

In het debat over homoseksualiteit en emancipatie wordt er met regelmaat een beroep gedaan op de wet, en daarmee op gelijke burgerrechten. Dit is echter niet genoeg. Vaak wordt daarbij zingeving over het hoofd gezien. Geestelijke weerbaarheid heeft hiervoor wel ruimte. Eerder werd al de 'negatieve', of defensieve weerbaarheid van bijvoorbeeld de *empowerment* bewegingen beschreven. Daarmee samen gaat positieve weerbaarheid: de vrijheid om aan het eigen leven invulling te geven. In dit samengaan van 'positief' en 'negatief' gaan ook individuele zingeving en gelijkheid voor de wet samen.

In de geschiedenis heeft het humanisme een rol als kritische, culturele tegenbeweging van binnenuit vervuld. Als voorbeeld noemde Duyndam de vroege humanist [Desiderius Erasmus](#). Hij trachtte als kritisch christen de kerk van binnenuit naar het ware christendom terug te sturen. Want in de tijd waarin hij leefde was van de oorspronkelijke christelijke waarden volgens Erasmus weinig meer over.

Het humanisme sluit een religieuze levensbeschouwing dan ook niet uit. Zo toonde het voorbeeld van Erasmus aan dat het christendom al eens door het humanisme bij de les is geroepen. Een zelfde functie kan het humanisme binnen de islam vervullen. Hiervoor moet er bovenal een beroep worden gedaan op de liberale stromingen binnen deze levensbeschouwingen.

Vragen en reacties

De inzichten van Duyndam riep de nodige vragen op. De aanwezigen vroegen vooral naar de grens tussen zelfstandig denken en het aan anderen opleggen van moraal. De geestelijke weerbaarheid onderstreept immers de vrijheid om aan je eigen leven invulling te geven en zélf na te denken. Mag je deze moraal dan aan anderen opleggen? Mogen meningen niet worden omgezet in actie, uit de overtuiging dat iedereen voor zichzelf na moet denken? Duyndam antwoordde hierop dat wij zelf na moeten denken over de waarden die voor ons waardevol zijn. Vervolgens kunnen wij anderen overtuigen dat zij geen autoriteiten als de paus of de staat nodig hebben.

Hierop werd als voorbeeld de mensenrechten genoemd. In het Westen hechten wij hier veel waarde aan, wij beschouwen deze zelfs als absoluut. Moeten deze vanuit humanistisch oogpunt dan gerelativeerd worden? Duyndam stelde daarop dat de humanist anderen weldegelijk kan overtuigen. Als voorbeeld noemde hij wederom religie. Het christendom of de islam zijn geen monolithische blokken. Binnen alle levensbeschouwingen zijn liberalen te vinden die open staan voor de dialoog. De openheid van het humanisme kan conservatieve bolwerken openen.

In reactie daarop bracht iemand in dat de individuele moraal vaak haaks staat op de macht van instituten (als kerk of overheid). Bovendien is er in veel gevallen geen sprake is van een dialoog tussen beide. Duyndam was echter overtuigd dat een welwillend individu weldegelijk bereikbaar is. Toch vroeg iemand zich af hoe realistisch het is om te hopen dat het humanisme, als kritische beweging van binnenuit, voor verandering kan zorgen. Hoewel samenlevingen of religieuze gemeenschappen geen monolithische blokken zijn, zijn instituten star van karakter.

Duyndam pareerde deze kritiek door het centrale punt van betoog nogmaals te benadrukken. Het humanisme kan dienen als een waardevolle bron van zelfweerbaarheid. Dit wordt bereikt door openheid te prediken. Als tegenhanger van meer besloten groepen, instituten en waarden krijgen openheid en zelfweerbaarheid hun ware betekenis. Religieuze instanties, bijvoorbeeld, gaan uit van absolute, onveranderlijke waarden. Ondanks deze openheid sluit het humanisme bepaalde basiswaarden (als gelijkwaardigheid van mensen) echter niet uit. Dit onderscheidt het van een absolute heilsleer, zoals gepredikt door paus of ayatollah. Deze basiswaarden zijn ook voor de humanist absoluut, en hij of zij zal hiervoor strijden. Deze morele inzet staat aan het begin van de dialoog met tegenstanders, met mensen die andere waarden aanhangen. De bereidheid om voor deze absolute basiswaarden te strijden maken de humanist tot een moralist.

Conclusie

Geestelijke weerbaarheid, gebaseerd op humanistische principes, biedt de mogelijkheid tot onderstreept de kracht van het individu en de vrijheid om zijn of haar leven naar eigen inzicht in te vullen. De praktijk wijst echter uit dat dit niet eenvoudig is. Hoe realistisch is het bijvoorbeeld om een beroep te doen op het individu, als deze leeft binnen een samenleving of geloofsgemeenschap waar starre waarden en instituten de dialoog onmogelijk maken? Duyndam benadrukte niettemin dat er altijd een beroep moet worden gedaan op de liberale krachten binnen deze gemeenschappen. Het humanisme is immers een kritische beweging in de cultuur die van binnenuit opereert. Ook vroegen mensen zich af of humanistische beginselen niet een

relativering van alle overtuigingen voorschrijven. De dialoog zou zo in de kiem gesmoord worden. Duyndam maakte hier echter het onderscheid tussen een heilsleer en bepaalde basiswaarden als de mensenrechten. De humanist als moralist maakt zich in de dialoog sterk voor deze basiswaarden.

Humanist als moralist

De kern van het betoog ging over geestelijke weerbaarheid. Daarbinnen heb je een humanisering- en een zingeving kant. De humanist kan doordat hij niet gebonden is aan een geloof of een andere vorm van absolute waarheid die voor andere waarheden gaat, een goede spiegel zijn om de wortels van bv een geloof blootleggen. Hij kan zelfs gelovig zijn en toch kritisch blijven ten opzichte van zijn geloof, het zogenaamde 'inclusief humanisme'. Dit geeft mensen weerbaarheid en dit kan ervaren worden als een steun of als hulp. Dat geeft de zingevingkant van geestelijke weerbaarheid weer.

Het was een vrij theoretisch verhaal waar Erasmus en Kant vaak aangehaald werden.

De dialoog met de zaal werd goed aangegaan en ging voornamelijk over democratie en basis waarden/rechten voor ieder mens. Het is lastig om met conservatieve machtsblokken te discussiëren over homoseksualiteit omdat het systeem of het geloof dit niet erkent. Zij geloven maar in een waarheid en de rest wordt niet erkent. Soms worden individuele vrijheden ook niet erkent of zelfs niet gerespecteerd, een lastig gegeven voor humanisten. De universele rechten van de mens vormen voor veel humanisten de basis van de absolute waarheid. Aan deze basiswaarden valt niet aan te tornen. Individuele vrijheid is een leidraad in het humanisme maar anderen stellen de groep (bv familie, volk) voorop.